

Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı'nın Ardından

Engin ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0580-7239>

ROR ID: <https://ror.org/02kswqa67>

engincetin1520@gmail.com

Atıf Bilgisi

Çetin, Engin. "Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı'nın Ardından". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 51 (Bahar 2024), 155-178.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.504>

Geliş Tarihi	25.06.2024
Kabul Tarihi	01.07.2024
Yayın Tarihi	12.07.2024
Beyan	Bu vefayât, 13-15 Ekim 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen XII. Üsküdar Sempozyumu'nda "Mustafa Sabri Küçükaşcı ve Üsküdar" başlığıyla sunulan yayımlanmamış tebliğin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.
Etik Bildirim	tkidergisii@gmail.com
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

After Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı

Engin ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi, Marmara University Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History, İstanbul, Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0580-7239>

ROR ID: <https://ror.org/02kswqa67>

engincetin1520@gmail.com

Citation

Çetin, Engin." After Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı ". *The Journal of Turkish Studies*, 51 (Spring 2024), 155-178.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.504>

Date of Submission 25.06.2024

Date of Acceptance 01.07.2024

Date of Publication 12.07.2024

Statement This obituary is a revised and expanded version of the unpublished paper presented at the XIIth Üsküdar Symposium that took place on 13-15 October 2023 under the title "Mustafa Sabri Küçükaşcı and Üsküdar".

Complaints tkidergisii@gmail.com

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Mustafa Sabri Küçükaşçı, katıldığı bir televizyon programında kendisine “ne mesaj vermek istersiniz?” diye sorulduğunda şu cevabı vermişti:

...Âidiyet duygumuzu geliştirmemiz lazım. Çünkü âidiyeti olmayan insanın mesûliyeti de olmaz...¹

Bu yazıda Hoca'nın âidiyet ve mesûliyetleri ile ilmî mirası üzerinde durulacak ve yazının sonunda bu ilmî mirasın künyelerinin bulunduğu bibliyografyasına yer verilecektir. Mustafa Sabri Küçükaşçı, kendisini her şeyden önce Allah'ın kulu olarak görürdü. Dünya hayatını bu kulluk mesûliyeti ile yaşadı ve 30 Temmuz 2023'te rahmet-i Rahmân'a kavuştu². Hâfızlığı, talebeliği, hocalığı, idareciliği, babalığı ve dostluğu; hülâsa bütün sıfatları bu en temel âidiyete göre şekillenmişti. Ardında, dedesi Haciveyiszâde Mustafa Efendi'nin “Müslüman olarak hepimiz Allah'ı sevmekle yükümlüyüz, ama Allah'ın sevdiği kul olmaya çalışmamız lazım” ifadesinin nişânelerini taşıyan hatıralar bıraktı. Tanıyan herkesin kendisine duyduğu sevginin ve dâima hayırla yâd edilmesinin temelinde o Müslümanca hayatın bereketi aranmalıdır.

Mustafa Hoca, 22 Aralık 1963'te Haciveyiszâde Mustafa Efendi'nin (v. 5 Şubat 1960)³ torunu Ahmet Ziya Bey ile Konya'nın ilk sakinlerinden Atçekenlerden Sevim Hanım'ın oğlu olarak Konya'da dünyaya geldi⁴. Haciveyiszâde ailesine mensup olmanın Hoca'nın şahsiyeti üzerinde çok derin tesirleri vardı⁵. Ailesi onun ilmî hayatı ve ilgi duyacağı alanların

¹ “Anıların İzinde-51. Bölüm”, Atv-Avrupa <https://www.youtube.com/watch?v=WhuX38M1Z> k. (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

² Hoca'nın naaşı, Cumhurbaşkanlığı kararı ile Eyüpsultan'da bulunan Mihrişâh Valide Sultan Haziresi'ne defnedildi.

³ Haciveyiszâde Mustafa Efendi'nin kabri, Konya'da Üçler Mezarlığı'ndadır. Hayatı hakkında bk. Ali Osman Koçkuzu, “Haciveyiszâde Mustafa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1996, XIV, s. 506.

⁴ Mustafa Hoca, Konya'da şehrin merkezî konumunda yer alan günümüzdeki Şükran Mahallesi, eski adıyla Mücellid Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Aile daha sonra Meram'a taşınmıştır.

⁵ “...Benim babaannemin ben hiçbir zaman için peygamberimizin ismi anıldığı zaman gözlerinin yaşarmadığını ben görmedim...” “Konya'dan Medine'ye Uzanan Yolculuk”, Tvnet. <https://www.youtube.com/watch?v=zyiwJNoAKgg>. (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

şekillenmesini de sağlamıştı⁶. Ailenin bu rolünü bir vesileyle şu sözlerle ifade etmişti:

...Aile önemli bir şeydir. İnsan erken zamandan itibaren belirli şeyleri görmeye alışması lazım. Yani Medine ile ilgili yazacaksa Medine'ye dair hikayeleri, hatıraları duyması lazım. Peygamber Efendimizle ilgilenecekse Peygamber Efendimizle ilgili hatıraları duyup öğrenmesi lazım. Mesela baktığımız zaman Muhammediye okunuyormuş bizim eski kültürümüzde. Benim babaannem okurdu *Muhammediye*'yi. Şimdi *Muhammediye* okuyunca belki o söylenen birçok şeyi anlamıyordu ama Peygamber Efendimizin hayatın içerisinde yer almasının farkına varıyordu bir anlamda...⁷

Hacıveyszâdeler, Konyalıların hoca ailesiydi. Bu âdiyet Mustafa Sabri Hoca için hâfızlığın yolunu açmıştı. Konya'nın en büyük hocasının torunu hâfız olmalı ve dedelerinin yolundan gitmeliydi. Bu yüzden ilkokul eğitiminin ardından⁸ Konya'nın meşhur hocalarından İsmail Ketenci Hocaefendi'de hıfzını tamamladı (1979). Ardından dedelerinin temellerini attığı Konya İmam Hatip Lisesi'ne kaydoldu ve 1985 yılında bu okuldan mezun oldu. Üniversite eğitimi için İstanbul'a gitmeye karar verdi. Amcası Ali Ulvi Kurucu'nun (v. 3 Şubat 2002)⁹ da teşvik ve desteği ile ilk tercihi olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne yerleşti. 1988'de Mine Hanım ile evlendi ve bu evlilikten üçü kız, biri erkek dört çocukları oldu. Lisans

⁶ "Merhûm Ali Ulvi Kurucu Beyefendi benim yakın akrabam ve manevi büyüğüm, yetişmemde büyük katkısı olmuş birisi. Ben Konya'da ilk defa gördüğüm zaman 'Medine-i Münevvere'de olmak bize çok dost kazandırıyor' sözünü duymuştum. Sonraki dönemlerde de her görüştüğümde mutlaka bu sözü tekrarlamış olması benim zihnimi uzunca süre meşgul etti. Fakülte yıllarımdan itibaren yetişmemde büyük katkısı olan ve her iki tezimde de danışmanlık yapan Prof. Dr. Mustafa Fayda Hocamın da teşvikleriyle Haremeyn Tarihi'ni çalışmaya karar verdim..." (Dost Ödülleri Konuşması. <https://www.youtube.com/watch?v=nObMHe52D3Q>) (Erişim Tarihi: 23.06.2024). Mustafa Hoca her fırsatta Hacıveyszâde Mustafa Efendi'nin torunu olmak vesilesi ile "önünün açıldığını" ifade ederdi.

⁷ "es-Semhûdî'nin Hayatı ve Tarihçiliği", Siyer Tv. <https://www.youtube.com/watch?v=Ad33mqj5KbQ>. (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

⁸ Hoca, Küçükumköprü ve Şükrü Doruk ilkokullarında eğitim görmüştür.

⁹ Ali Ulvi Kurucu, Hacıveyszâde Mustafa Efendi'nin kardeşi İbrahim Efendi'nin (v. Eylül 1945) oğludur. 3 Şubat 2002'de Medine-i Münevvere'de vefat etmiş olup kabri Cennetü'l-bakî'dedir. Hayatı ve eserleri hakkında bk. Âlim Kahraman, "Kurucu, Ali Ulvi", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, s. 457-458.

eğitimini 1990'da tamamladı. Haziran 1991'de Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı yıl Kasım ayında araştırma yapmak ve Arapça bilgisini iletirmek amacıyla Medine-i Münevvere'ye gitti. 1993'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Mustafa Fayda yönetiminde "Emevîler Döneminde Medine" adlı tezle yüksek lisansını bitirdi. 1999'da aynı üniversitede Mustafa Fayda'nın danışmanlığında "Cahiliye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Haremeyn" başlıklı tezle doktor oldu.

Hoca'nın en önemli âidiyetlerinden biri, talebeliği idi. O, aynı kaynaktan beslenen fakat farklı hususiyetleri olan isimlerin talebesi olmuştu¹⁰. Bu isimlerin başında amcası merhûm Ali Ulvi Kurucu gelmekteydi. Ali Ulvi Kurucu, Mustafa Hoca'nın daima andığı, kendisine

¹⁰ **Sunucu:** *Siz şu an kutsal emanetlerin başındasınız. Çok şerefli bir görev, çok onurlu bir görev. Sizin hayatınıza baktığımız zaman imam hatip, hâfızlık ondan sonra ilahiyat daha sonra bir süre Medine-i Münevvere ve İslam tarihini seçiyorsunuz. Siz böyle hayatınızda hep devam eden o Peygamber sevgisini, Allah aşkını böyle sürekli devam ettiren bir çizgi var, o yükselerek devam ediyor. İşte kutsal emanetlerin başında oluşunuzda aslında onun bir neticesi değil mi?*

Mustafa Sabri Küçükbaşcı: *Şimdi tabii şöyle söylemek lâzım rahmetli Ali Ulvi Amcamın bir sözü vardı; "Medine-i Münevvere'de olmak bize çok dost kazandırıyor" diye. Dünya'nın dört bir tarafından dostu vardı çünkü. Ali Ulvi Amca çok ömrü Medine'yi ziyarete gelen veya hacca giden insanlara hizmetle geçmiş, dünya'nın dört bir tarafından. Benim de tabii şanslı bir tarafım var. Bana yol gösterenler hep bu anlamda gösterdiler. Bizim belki kendimizin bu işlere çok şeyimiz olmasa bile kader bizi bu taraflara götürdü o insanlar sayesinde. Onun için meselâ Ali Ulvi Amcamın küçük kardeşi var hattat kendisi Ahmet Ziya Amcam meselâ benim yetişmemde çok katkısı var. İşte Mustafa Fayda Hocamız şu anda Türkiye'de İslam tarihi alanında belki en çok doktora yaptırmış; akademik anlamda İslam tarihinin problemlerinin tartışılması, anlaşılması, daha çok insanın İslam tarihinden haberdâr olması konusunda büyük hizmetleri geçmiş olan birisi. Böyle şanslıyım var. Ali Ulvi Amca zaten bir şansım olarak söyledim. İşte biraz önce İstanbul ve estetik o anlamda Halûk Hoca'nın çok bende katkısı var. Yani ben böyle hep bir anlamda şanslı oldum. Meselâ Allah'a çok şükür, bugün Dîvan Edebiyatı'nda bir problemimiz olsa hemen İskender Hoca'mızı arayabiliyoruz. Diğer taraftan işte meselâ bugün Beşir Abi'ye Yavuz Sultan Selim'le ilgili bir şey sordum, Yahya Kemal'le ilgili. Böyle bir şanslı adamım ben yani, bir anlamda hani kendimde bir şey olmasa bile. Meselâ Erhan Afyoncu benim oda arkadaşım fakültede, biz kaç yıl oda arkadaşlığı yaptık. Yani onlardan hep böyle birbirimizi tamamlayan, belki eksik yönlerimizi görmede katkısı bulunan böyle belki burada ismini saymam gerekip de saymadığım pek çok kimse var. Bunların hepsi işte benim bahtımın açık olmasıyla ilgisini görüyorum, kendimde bir şey olmadığı halde... (Anıların İzinde-51. Bölüm", Atv-Avrupa. https://www.youtube.com/watch?v=WhuX38M1Z_k). (Erişim Tarihi: 23.06.2024).*

örnek aldığı, yakını olmakla iftihar ettiği en önemli hocasıydı. Misalleri onun hayatından seçer, ölçüleri onun hatıralarıyla çizirdi. Hıfzını tamamladığı İsmail Ketenci Hocaefendi, talebeliği vesilesiyle ömrünün bereketlendiği isimdi. Hacıveyiszâde ailesinden ve Türkiye'nin en önemli İslam tarihçilerinden Mustafa Fayda'nın talebesi olmak ise Hoca için müstakil bir âdiyet addedilecek mahiyetteydi. Tezlerini Mustafa Fayda danışmanlığında tamamlamıştı. Gerek tarihe dair analizlerinde gerekse gündelik hayata dair sohbetlerinde hocasını sıklıkla anar; O'nun değerlendirme, hatıra ve yaklaşımlarına atıflar yapardı. Yazılarının önemli bir kısmına hocasıyla müzakere ettikten sonra son şeklini verirdi. Mesai arkadaşı ve dostu merhûm Ahmet Halûk Dursun'u (v. 19 Ağustos 2019) da üstâdı mesâbesinde görürdü. Halûk Hoca'ya derin bir muhabbet ve hürmet beslerdi. İstanbul, şehir, kültür, sanat ve gelenek bahislerinde mutlaka Halûk Dursun'u referans gösterirdi. Kendisini Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde göreve başlatan Coşkun Alptekin'i (v. 6 Şubat 1998) şükran ve rahmetle hatırlardı. Hattat Ahmet İbrahim Kurucu ve Mehmet Şevket Eygi de Hoca'nın yetişmesinde katkısı olan isimler arasındaydı.

Mustafa Sabri Küçükaşçı'nın akademik kariyeri, 2022 yılında kendi isteği ile emekli oluncaya kadar Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Fen-Edebiyat fakültelerinde geçti¹¹. Hoca bu iki fakültede muhafazakâr ve milliyetçi bir muhitin parçasıydı. Hakkı Dursun Yıldız, Âmil Çelebioğlu ve Coşkun Alptekin gibi kurucu isimlerin bir araya getirdiği neslin yanında çalışıp yetişti. Bu muhitin aslî unsurlarından biri olması, 1 Kasım 1996'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak atanması ile gerçekleşti. Burada kurduğu arkadaşlıkları hayatının sonuna kadar sürdürdü. Uzun yıllar aynı odayı paylaştığı Erhan Afyoncu en yakın dostuydu. 23 Ekim 2010'da vefat eden Durmuş Hocaoglu, düşünce dünyasını şekillendiren, derin muhabbet ve hürmet beslediği ağabeyiydi. Ahmet Halûk Dursun, yalnızca mesai arkadaşı değil bir bakıma üstadıydı. Vahdettin Engin ve merhûm Mehmet

¹¹ 2002 yılında Yüksek Öğretim Kurumu'nun eğitim fakültelerinde yalnızca eğitim bilimleri ve eğitim tarihi uzmanlığı olan öğretim görevlilerinin istihdam edilmesi yönündeki kararına bağlı olarak Atatürk Eğitim Fakültesi öğretim üyeleri Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçiş yapmıştır. Mustafa Hoca da bu vesileyle Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'na yardımcı doçent olarak atanmıştır. Aynı fakültede 2007'de doçent, 2013'te profesör olmuştur.

Hanefi Bostan'a (v. 22 Mart 2024) daima hürmet eder; kendisinden yaşça küçük mesai arkadaşları Cengiz Tomar, Yüksel Çelik, Ali Satan ve Okan Yeşilot'un ağabeyliğini yapardı. 2002 yılında kadrosu Fen-Edebiyat Fakültesi'ne geçtikten sonra daha geniş bir ailenin mensubu oldu ve bütün mesai arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurdu. Şöyle ki okula geldiği günlerde kıdemli hocaları ve arkadaşlarını mutlaka ziyaret ederdi. Son yıllarda kendi odası da genç akademisyenlerin toplandığı bir sohbet mekânına dönüşmüştü. Kendiliğinden kurulan bu meclisler musikiden futbola, yemek kültüründen sosyal ve siyasi meselelere uzanan geniş bir yelpazede Hoca'nın birikimiyle şekillenirdi. Dost ve talebelerine daima suhuleti telkin eder, sorunların kavga ederek çözülemeyeceğini ifade ederdi. İnsanı ilişkilerin temelinde iletişim halinde kalabilmenin bulunduğunu düşünürdü. Bu yaklaşımı sayesinde bütün fakülte ve hatta üniversite personeli ile sohbet edebilecek bir çevreye ve saygınlığa sahipti. İtibarını, dostlarını ve sevdiklerini öne çıkarmak ve haklarında hüsn-i şehâdetle bulunmak için vesile bilirdi. Bu tavrına karşılık herhangi bir vefâsızlık gördüğünde ise çok üzülürdü.

Mustafa Sabri Küçükaşçı'nın tüm sıfatlarında izi görülen en önemli vasfı hocalığıydı. 1996-2022 yılları arasında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Fen-Edebiyat fakültelerinin tarih ve tarih öğretmenliği bölümleri öğrencilerine *İslam Devletleri Tarihi, Endülüs Tarihi ve Medeniyeti, İslam Medeniyeti Tarihi* ve *Ortaçağ'da Gündelik Hayat* derslerini okuttu. Aynı zamanda Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde İslam tarihi, Arapça tarih yazımı, Ortaçağ'da şehir ve kültür konularında lisansüstü dersler verdi. Enstitü'nün Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nda dokuzu yüksek lisans, biri doktora olmak üzere on lisansüstü tezde danışmanlık yaptı.

Mustafa Hoca, öğrencileriyle sıcak ve samimi ilişkiler kurardı. Güler yüzü ve babacan tavrı ile talebelerin gözünde en sevilen hocalar arasındaydı. İstidat gördüğü veya bir sıkıntısı olduğunu düşündüğü öğrencileri odasına davet eder, sorunları ile ilgilenir ve bir baba şefkatiyle yol gösterirdi. Kabiliyet ve istikamet gördüğü talebeleri her muhitte metheder, önünü açacak bağlantılar ve maddî destekler sağlardı. Devamsızlık, not itirazı veya herhangi bir meseleye dair soru sormak gibi vesilelerle Hoca'nın yanına gelmekten hiçbir öğrenci çekinmez ve kimse o

odadan mutsuz ayrılmazdı. Koyu bir Galatasaray taraftarı olan Hoca, futbolu da gençlerle iletişim kurma araçlarından biri olarak kullanırdı.

Hoca için talebeye bakış açıları kazandırmak her şeyden daha önemliydi. Bu nedenle bazı bahislerin üzerinde ısrarla dururdu. Âidiyetin ehemmiyetine dikkat çeker, şehirliliğin önemini vurgular, gelenek ve değerlerle uyumlu bakış açıları kazandırmaya gayret ederdi. Ailesinden intikal eden geleneksel bir tavra sahipti. O'na göre halkın İslamî değerleri keşfedilmesi gereken hazinelerdi. İslamiyet, peygamber sevgisi ve Türkçe'nin dünyanın birçok bölgesinde "Halk İslamı" olarak nitelendirilen ve temelini *Mevlid-i Şerif* ve *Muhammediye* gibi kitapların oluşturduğu değerler sayesinde varlığını sürdürdüğüne inanırdı.

Hoca'nın Türk milletine ve kültürüne derin bir muhabbeti vardı. Sohbetlerinde "aslını inkâr eden haramzâdedir" sözünü sıklıkla tekrarlardı. Türk tarihine büyük önem verir, bu tarihin temel metinlerinde vahyin izlerini arardı. Türklerin inanma biçiminin kendine has özellikleriyle diğer milletlerden farklı olduğunu ifade ederdi¹². Türklerin peygamber sevgisinin, kendilerine özgü samimiyetlerinin, estetik anlayışlarının ve geleneğe hürmetlerinin ayırt edici vasıfları olduğunu vurgulardı¹³. Bu vasıflara sahip olarak bizzat kendisi "Türk Müslümanlığının" yaşayan örneği idi.

Mustafa Hoca tarihçilikte kendisine bazı temel referanslar belirlemişti. Bunlar arasında İbn Haldun'un müstesna bir yeri vardı. Herhangi bir tarihî meseleyi ele alırken İbn Haldun'un bu bahiste ne söylediğini önemserdi. Bu büyük dehanın görüşleri Hoca'nın tarihçiliğinde derin izler bırakmıştı. Son yıllarda daha yoğun ilgi duyduğu Osmanlı şehir hayatı ve kültürüne dair değerlendirmeler için ise *Evlıya Çelebi Seyahatnâmesi* başucu kitabıydı. Şehirli

¹² "...Şimdi bu çerçevede bakıldığı zaman tabi Konya bir anlamda Selçuklu başkenti, imparatorluk başkenti. Öyle düşünmek lazım. Yani biz Anadolu'ya geldiğimiz zaman Türkler, 1071'den sonra biz burada İslamiyet'in bir anlamda yeni bir yaşanma şeklini; bir âdâb ve erkânını ortaya koymuş bir milletiz..." ("Konya'dan Medine'ye Uzanan Yolculuk", Tvnet. <https://www.youtube.com/watch?v=zziwJNoAKgg>). (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

¹³ "...Türk milletinin en bariz vasıflarından biri, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere değerlerimize saygı göstermektir..." ("Anıların İzinde-51. Bölüm", AtvAvrupa. https://www.youtube.com/watch?v=WhuX38M1Z_k) "...Türklerin dini hayatına baktığımız zaman Kur'an-ı Kerim'e çok hürmet ederiz, Kâbe'ye hürmet ederiz, Peygamber Efendimize çok hürmet ederiz..." (Erhan Afyoncu, "Ömrünü Mekke Medine Tarihine Hasretmişti", *Sabah*, 6 Ağustos 2023).

bir Çelebi, eski dünyayı adımlayan bir seyyâh; musiki, edebiyat ve sanatsever bir musahib ve samimi bir Müslüman olarak Evliya Çelebi, Hoca'nın izini sürdüğü kültürün tecessüm etmiş hâliydi. Bu yüzden her fırsatta *Seyahatnâme*'nin önemi ve değerini vurgulardı.

Mustafa Hoca, Tevhid inancının şehirlerden neş'et ettiğini, bütün peygamberlerin şehirlerden çıktığını ve inancın şehirleri yeniden inşa ettiğini ifade ederdi. Müslümanlığın bir şehir kültürü gerektirdiğini ve milletleri medenileştirdiğini daima vurgulardı. Kendisi de eşrâf ailesine mensup bir şehirliydi. Konya'da edindiği gelenekleri İstanbul şehir kültürü ile zenginleştirmişti. Üstelik şehir tarihçisiydi. Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'nin tarihiyle ilgilenmek suretiyle âdiyetlerini mecz etmişti. Şehir tarihçiliğinin sadece mekândan ve bu mekânın fiziki cephesini izah etmekten ibaret olmadığını sık sık ifade ederdi. Ona göre vahiy merkezli şehirler pazarlar ve meydanlar etrafında değil mâbet merkezli olarak gelişme seyri takip ederdi. Mühim olan şehrin ruhunu anlamaya çalışmaktı. O ruhun kaybolmaya yüz tutan unsurlarını ihya etmeye, yok olanları yeniden inşa etmeye gayret etmek ise ikinci adımı temsil ederdi.

Mustafa Sabri Hoca, ilk dönem İslam tarihi ve medeniyeti, Ortaçağ'da şehir, Arap kaynaklarında Türk imajı ve Haremeyn tarihi üzerine çok sayıda makale, tebliğ, kitap ve kitap bölümü kaleme aldı. *Cahiliye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Haremeyn* (İstanbul 2003) ve *Abbasiler'den Osmanlılar'a Mekke-Medine Tarihi* (İstanbul 2007) isimli kitapları Türkiye'de Haremeyn tarihi konusunda öncü eserler oldu. Bu çalışmalarını vesilesiyle 2010 yılında Türk Kadınları Kültür Derneği tarafından "Dost: İslam'a Hizmet Ödülü"ne layık görüldü. Sâife seferleri ve seyyid-şerif kavramlarına dair makale ve tebliğleri alanında büyük bir ilgiye mazhar oldu¹⁴. Hoca'nın velût bir akademik hayatının olmasında meseleleri çabuk kavrayıp hızlı yazabilmesinin çok büyük katkısı vardı. Zor meseleleri, kendisine has bir pratiklikle halleder ve bu yazılarında hissedilirdi.

Mustafa Sabri Hoca, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde 1997 yılından itibaren müellif-redaktör ve 2004 yılından itibaren İslâm Tarihi ve Medeniyeti İlim Heyeti üyesi olarak görev yapmıştı. Ansiklopedi'ye eşsiz katkılarda bulundu. Hoca bu ilişkiyi karşılıklı olarak değerlendirir,

¹⁴ Ekler kısmında Hoca'nın eserlerinin listelendiği bir bibliyografya yer almaktadır.

Ansiklopedi'nin kendisinin yetişmesindeki rolünü de sıklıkla vurgulardı. İsam'ın hayatındaki yerini bir vesile ile şu sözlerle dile getirmişti:

...İsam benim yetişmemde en büyük katkısı olan yerlerden bir tanesi. Benim İslam Ansiklopesi'nde ilave ciltleriyle beraber 85 tane maddem var. Küçüklü büyüklü. Bir o kadar, çok daha fazlasının redaksiyonunu da yaptım. Bütün bunları yaparken hem öğrendim, hem ilmî bir ortamın içerisinde bulundum. Orada vaktimiz hiç boşa geçmedi aslında. Sohbetin bile bir anlamının olduğunu, yetişmemize katkısı olduğunu gördük. Belki ilk zamanlar insanlar İsam'ın ne anlam ifade ettiğini bir çok kimse, aralarında benim arkadaşlarımdan da var, anlamamışlardı. Ama sonra anladıkları zaman ansiklopedi bitmişti. Kendimi o anlamda da şanslı addediyorum. Hocalarımızın hepsinin orada olması, Türkiye'nin en iyi hocaları oradaydı. Pek çok şeyi orada bizzat yaşayarak öğrendik...¹⁵

Hoca, çoğu ilk dönem İslam tarihine dair olmak üzere 76 adet madde ve madde bölümü kaleme aldı. Ekteki bibliyografyada yer alan bu maddelerin bir kısmı "Haremeyn, Mekke, Medine, Mescid-i Nebevî, Safa ve Merve" gibi mübarek beldelere dairken bir bölümü "Şehir, Mahalle, Müezzin, Kâtip, Rızık" gibi kurum ve kavramlar hakkındadır. "İbn Asâkir, Hadrâvî ve Bilâdî" gibi İslam âlim ve tarihçileri ile bazı devlet adamları hakkındaki biyografileri de maddelerin kalan kısmını teşkil etmektedir. Ansiklopedi'ye yalnızca müellif olarak değil redaktörlük yaparak da emek vermişti. Bu çerçevede uzmanlık alanıyla ilgili 38 madde ve madde bölümünü redakte etti¹⁶. Mesaisinin büyük bölümünü alan bu faaliyetlerden geriye eşsiz bir külliyyat miras kaldı.

¹⁵ "Anıların İzinde-51. Bölüm", Atv-Avrupa, <https://www.youtube.com/watch?v=WhuX38M1Zk>. (Erişim Tarihi: 23.06.2024).

¹⁶ Mustafa Sabri Küçükaşçı'nın redakte ettiği maddeler şunlardır: Irak (Eğitim ve Öğretim), Irak (Başlangıçtan Osmanlı Hakimiyetine Kadar Irak Tarihi), Külsüm b. Hidm, Mescid-i Cin, Mescid-i Kibleteyn, Mescid-i Nebevî, Meyfaa Seriyyesi, Münzîr b. Sâvâ, Mürrre Seriyyesi, Naha' (Benî Neha'), Ridde, Sâriye b. Züneym, Sind, Sûr (şehir), Sükeyne bint Hüseyin, Şâzervân, Tebriz, Utbe b. Rebîa, Uteybe (Benî Uteybe), Uzre (Benî Uzre), Ümmü'l-benîn, Velîd b. Utbe, Yenbu', Zübeyde bint Ca'fer, Suudi Arabistan, Selûl (Benî Selûl), Süleym (Benî Süleym), Şerîf Hasan b. Ebû Nüme, Sa'd

Mustafa Hoca, çeşitli kurumlarda idarecilik yapmıştı. Bu çerçevede 2010-2013 yılları arasında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dekan yardımcılığı vazifesini yürüttü. 2013-2015 yılları arasında İstanbul Türbeler Müzesi Müdürü olarak görev yaptı. 2015-2019 yılları arasında Topkapı Sarayı Müzesi Başkanlığı'nda bulundu. 2022'de Marmara Üniversitesi'nden kendi isteği ile emekli olunca Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü'nde göreve başladı. Vefat ettiği esnada bu üniversite bünyesindeki Prof. Dr. Fuat Sezgin Bilim Tarihi Enstitüsü'nde müdürlük görevini yürütmekteydi. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Danışma Kurulu üyeliği ve Türk Tarih Kurumu Bilim Kurulu üyeliğinde bulundu. İstanbul Topkapı Sarayını Sevenler Derneği'nin başkanlığını yürütmekteydi. Türkiye Maarif Vakfı ve Türkiye Bilimler Akademisi işbirliğiyle hazırlanmakta olan *Türk Maarif Ansiklopedisi* çalışmalarına hem icra kurulu üyesi hem de Kültür ve Medeniyet İlim Heyeti başkanı olarak katkıda bulundu. İslam Araştırmaları Merkezi tarafından 2023 yılında hazırlık çalışmaları başlatılan tematik ansiklopedilerden *Hac Ansiklopedisi*'nin baş editörlüğünü üstlendi. Bütün bu görevlerinde âdiyetlerine uygun hareket ederek mesûliyetlerini yerine getirmeye gayret etti.

Mustafa Sabri Küçükaşçı, üniversite dışında da Türkiye'nin önemli kültür ve eğitim projelerinde görev almıştı. Bu çerçevede Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakan Yardımcısı Ahmet Halûk Dursun'un lise öğrencilerine yönelik başlattığı "Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Buluşmaları" projesinin yürütücülerinden biriydi. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yürütülen profesyonel turist rehberlerine yönelik Topkapı Sarayı ve İstanbul temalı eğitim projelerinin koordinatörlerinden biriydi. Milli Eğitim Bakanlığının okul idarecileri ve öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim projelerinde dersler vermişti. Üsküdar, Hilafet ve Mukaddes Emanetler gibi farklı temalara sahip çok sayıda sempozyumun bilim ve düzenleme kurullarında görev yapmıştı. Bu tür resmî ve akademik vazifelerin yanında İstanbul, Konya ve Bursa başta olmak üzere Türkiye'deki çeşitli belediyelerin kültürel faaliyetlerinde konuşmacı olarak katıldı. İslam tarihinin önde gelen uzmanlarından biri olması hasebiyle çok sayıda televizyon programına da konuk olmuştu. Bu etkinliklerde İslam tarihi,

b. Ubâde, Şeybân (Benî Şeybân), Sifulbahr Seriyyesi, Tavacı, Ukâz, Tebdil Gezme, Zülkassa Seriyyesi, İbnü'tuveyr, Abdülazîz b. Abdullah, İskân.

Haremeyn, hac ibadeti, Hacıveyiszâde ailesi, mukaddes emanetler, İstanbul şehir ve kültür tarihi konularında her biri arşivlik pek çok programa imza attı. Tıpkı üniversitedeki derslerinde olduğu gibi halka açık konuşmalarında da dinleyicilerin gelenekle uyumlu bakış açıları kazanmalarını önemserdi. Konuşmalarında temel kaynaklara olan vukufiyeti ile musiki, sanat ve edebiyata dair merak ve bilgisi kendini gösterirdi. Bütün bu vasıflarıyla mütebahhir bir ilim adamı olan Küçükaşçı, daima tevazusuyla anıldı.

Hoca, insanların ilgilendikleri meseleler ve çalıştıkları konuların tesirinde kaldıklarına inanırdı. Esasen bunun en güzel örneği de kendisiydi. Tanyan herkesin O'na karşı duyduğu sevgi ve hürmette şahsiyetinin güzelliği yanında mukaddes toprakların tarihiyle ilgilenmesinin de etkisi vardı. Daima "bereket" kavramına vurgu yapan Hoca, Haremeyn hakkında okuyup yazmanın bereketinden nasiplendi. İnsanın içini ısıtan güler yüzü, kendisine duyulan sevginin bir diğer kaynağıydı. Yaşanan her şeyde olumlu bir taraf görmeye gayret ederdi. Fıtraten kavgadan hoşlanmaz, daima uyumlu olmayı tercih ederdi. İnsanları sözle düzeltmez, yanlışlarını yüzlerine vurmazdı. Doğru olanı kendisi göstermeye çalışırdı. Şık giyinmeye özen gösterirdi. Bu nedenle yer aldığı meclislerde yalnızca hâliyle ve sözleriyle değil kıyafetiyle de saygı uyandırır¹⁷.

Mustafa Hoca'nın hayatı ve ilmî faaliyetleri bundan sonra da çeşitli incelemelere konu edilecektir. Umarım bu çalışma bu yöndeki çabalar için kolaylaştırıcı bir rehber, ekte yer alan bibliyografya temel bir taslak oluşturur.

¹⁷ Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği 1998-2003 mezunlarının hazırladığı yıllıkta hocalar için ayrılan "en'ler" pasajında Mustafa Sabri Küçükaşçı talebelerinin gözünde "en şık" olarak değerlendirilmiştir.

Mustafa Sabri Küçükaşcı Bibliyografyası*

Tezler:

- Emeviler Zamanında Medine*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.
- Cahiliye'den Emeviler'in Sonuna Kadar Harameyn*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

Kitaplar:

- Cahiliye'den Emeviler'in Sonuna Kadar Harameyn*, İstanbul 2003 (İsar Yayınları).
- Abbasilerden Osmanlılara Mekke-Medine Tarihi*, İstanbul 2007 (Yeditepe Yayınevi).
- Geçmişten Günümüze Hilafet*, ed. Mustafa Sabri Küçükaşcı-Ali Satan-Abdulkadir Macit, İstanbul 2019 (İlem Yayınları).

Kitap Bölümleri:

- "Emeviler Dönemi Şehir ve Yerel Yönetim Hizmetleri", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, ed. Vecdi Akyüz-Seyfettin Ünlü, İstanbul 1996, s. 99-183.
- "Orta Çağda Meyve Sembolizmi", *Meyve Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali-Dilek Herkmen, İstanbul 2006, s. 545-559.
- "Evliya Çelebi'nin Meramı", *Meram Kitabı*, ed. Dilaver Gürer-Bekir Şahin, İstanbul 2007, s. 11-15.
- "Bilal-i Habeşi'den Günümüze Ezan ve Müezzinler", *İstanbul Ezanları*, ed. Yusuf Çağlar, İstanbul 2010, s. 23-63.
- "Sultan II. Abdülhamid ve Harameyn", *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2012, s. 237-250.

* Bibliyografya hazırlanırken her tür kendi içerisinde kronolojik bir sıraya dizilmiştir. Burada kaydedilen eserlerden "kitap" türü dışındakilerin dijital hallerine Mustafa Hoca'nın Academia hesabından (<https://fatihisultan.academia.edu/MustafaSabriK%C3%BC%C3%A7%C3%BCka%C5%9Fc%C4%B1>) ulaşılabilmektedir. Ayrıca İslam Araştırmaları Merkezi'nin Türk Tarih, Edebiyat, Kültür ve Sanat Tarihi Makaleleri Veri Tabanı'ndan da Hoca'nın yayınlarının önemli bir kısmına ulaşmak mümkündür.

- “Mekke-i Mükerrereme”, *Evlîya Çelebi'nin Şehirleri*, ed. Zekeriye Kurşun-Coşkun Yılmaz, İstanbul 2013, s. 153-159.
- “Medine-i Münevvere”, *Evlîya Çelebi'nin Şehirleri*, ed. Zekeriye Kurşun-Coşkun Yılmaz, İstanbul 2013, s. 161-167.
- “Evlîya Çelebi'nin Konyası”, *Evlîya Çelebi'nin Şehirleri*, ed. Zekeriye Kurşun-Coşkun Yılmaz, İstanbul 2013, s. 97-102.
- “Evlîya Çelebi'nin Haccı”, *Evlîya Çelebi'nin Dünyası*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2013, s. 97-102.
- “Erken İslam Döneminde Medine Kuyuları”, *Osmanlı'nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, haz. Feridun Emecen vd., İstanbul 2013, II, s. 259-270.
- “Medine Tarihcisi Semhûdî ve Vefâü'l-Vefâ Adlı Eseri”, *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe: İsmail E. Erünsal'a Armağan: Tarih*, haz. Hatice Aynur vd., İstanbul 2014, I, s. 423-446.
- “İlk Müslümanların İstanbul Seferleri ve Eyüp Sultan”, *Düşten Fethe İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2015, s. 33-50.
- “Sultan Abdülmecid'in Haremeyn'e Hizmetleri”, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi*, ed. Kemal Kahraman-İlona Baytar, İstanbul 2015, s. 72-83.
- “Fetih Hadisi ve Müslümanların İstanbul Kuşatmaları”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim-I*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2015, s. 284-293.
- “İstanbul'daki Mukaddes Emanetler”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Din-V*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2015, s. 402-415.
- “Sacred Relics in İstanbul”, *History of İstanbul: Religion-V*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2015, s. 416-431.
- “Bilgiyi Estetikle Buluşturan Bir Osmanlı Münevveri Kadıasker Mustafa İzzet Efendi”, *Hattat, Neyzen ve Bestekâr Kadıasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876)*, İstanbul 2015, s. 30-37.
- “İstanbul'un Manevi Mimarı Eyüp Sultan”, *Dünya Mirası İstanbul*, İstanbul 2016, s. 215-224.
- “Mimar Sinan ve Haremeyn”, *Mimar Sinan ve Su*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2017, s. 11-25.

- “Yavuz Sultan Selim’e Dair”, *500. Yılında Mukaddes Emanetler ve Yavuz Sultan Selim Sergi Kitabı*, İstanbul 2017, s. 4-23.
- “Topkapı Sarayı’nda Kutsiyet ve Kutsal Mekanlar”, *Topkapı Sarayı’nı Anlatmak*, ed. Ali Satan vd., İstanbul 2018, s. 164-183.
- “Topkapı Sarayı’na Dair”, *The Treasures and the Tradition of Lale in the Ottoman Empire*, Kyota 2019, s. 268-272.
- “Emevîler ve Hilafet”, *Geçmişten Günümüze Hilafet*, ed. Mustafa Sabri Küçükaşçı vd., İstanbul 2019.
- “Kutbeddin Nehrevâlî (Mekkî) ve Türk Tarih Yazımındaki Yeri”, *Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın’a Armağan*, ed. Ebru Altan vd., İstanbul 2020, s. 482-499.
- “Sultan II. Mahmud ile Sultan Abdülmecid’in Medinesi”, *Tarihin Engin Sularında-Prof. Dr. Vahdettin Engin’e Armağan*, ed. Arif Kolay-Ahmet Vurgun, İstanbul 2022, s. 221-235.
- “İlk Müslüman Hz. Hatice”, *Türk Tarihinde İz Bırakan Kadınlar*, ed. Okan Yeşilot-Bihter Gürşık Köksal, İstanbul 2023, s. 151-176.
- “İsmail Erünsal Hoca’dan Öğrendiklerim”, *Gökkubbede Hoş Bir Sadâ-İsmail Erünsal İle Hatırda Kalanlar*, yay. haz. Asiye Kakırman Yıldız, İstanbul 2024, s. 194-199.

M a k a l e l e r :

- “Anadolu’da Arap-Bizans Mücadelesi ve Sâife Seferleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, II (2000), s. 1-22.
- “İlk Dönem Arap Kültür Tarihinde Türk İmgisi”, *Avrasya Dosyası*, I (2000), 28-40.
- “Erken Dönem Arap-İslam Edebiyatında ‘Türk’ Tasavvuru”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, XI (2002), 7-29.
- “Mensubiyet İle Asabiyet Arasında Âl-i Fâtıma”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, XVIII (2005), s. 43-65.
- “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIII (2009), s. 87-129.

T e b l i ğ l e r :

- “VII.-XII. Yüzyıllarda Likya’ya Arap İlgisi”, *III. Likya Sempozyumu (7-10 Kasım 2005)*, ed. Kayhan Dörtlük vd., İstanbul 2007, I, s. 375-383.

- “Üsküdar’ı Ziyaret Eden Şerifler”, *IV. Üsküdar Sempozyumu (3-5 Kasım 2006)*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2007, II, s. 473-484.
- “Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde Kendinden Söz Ettiren Üsküdar Kışları”, *V. Üsküdar Sempozyumu (1-5 Kasım 2007)*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2008, II, s. 485-502.
- “Konevî’nin Çağında İktidar-Sûfî Çevre İlişkilerine Dair”, *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mayıs 2008)*, Konya 2010, s. 183-193.
- “Yunus Emre’nin Yaşadığı Çağda İlmî ve Kültürel Hayata Dair”, *I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu (22-23 Mayıs 2009)*, Karaman 2010, s. 33-52.
- “Türk Hakimiyeti Öncesi İslam-Bizans Mücadelesinin Anadolu Şehirlerindeki Yansımalarına Dair”, *Şehir ve Medeniyet Uluslararası Sempozyumu (9-11 Ekim 2009)*, ed. Salih Karşlıoğlu, Ankara 2011, s. 303-314.
- “Sahabelerin İstanbul Seferleri”, *Aydos Kalesi ve İstanbul’un Fethi Sempozyumu (28 Mayıs 2011)*, ed. Uğur Demir-Mehmet Mazak, İstanbul 2011, s. 57-70.
- “The Medina Wells in the Early Islamic Period”, *IWA Specialized Conference on Water and Wastewater Technologies in Ancient Civilizations (22-24 March 2012)*, ed. İsmail Koyuncu vd., İstanbul 2012, s. 843-852.
- “Zemzem: Türk İslâm Kültüründe Algılanışı”, *Su Medeniyeti Sempozyumu (26-27 Haziran 2009)*, ed. Kerim Han Acar, Konya 2013, s. 476-483.
- “İki Arap Âliminin Gözünden XVI. Yüzyılda İstanbul”, *Osmanlı İstanbulu: I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri (29 Mayıs-1 Haziran 2013)*, ed. Feridun Emecen-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2014, s. 71-86.
- “Osmanlı Döneminde Yazılan Mekke Tarihlerinin Türk Tarihi Bakımından Değerine Dair”, *XI. Milli Türkoloji Kongresi (11-13 Kasım 2014)*, ed. Azmi Bilgin, İstanbul 2014, II, s. 427-438.
- “Müslümanların Akdeniz’i Keşfine Dair”, *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2013)*, ed. Cihan Yemişçi vd., Bodrum 2015, I, s. 282-293.
- “Üsküdar Şerifler Köşkü Sakinleri”, *VIII. Üsküdar Sempozyumu (21-23 Kasım 2014)*, ed. Coşkun Yılmaz vd., İstanbul 2015, II, s. 127-141.

- “Eyüp Sultan'ın Türk Kültüründeki İzlerine Dair”, 12. Uluslararası Eyüp Sultan Sempozyumu (6-8 Kasım 2015), ed. Hüseyin Karaca, İstanbul 2016, s. 282-291.
- “Konya'nın Manevî Dünyasını Aydınlatan Hacı Veyis Efendi”, Şehir ve Alimleri Sempozyumu (11-12 Kasım 2016) Kitabı, ed. Ramazan Altıntaş, Konya 2017, s. 151-161.
- “Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler Dairesi”, 500. Yılında Mukaddes Emanetler: Yaşayan Mirasımız, ed. Mustafa Sabri Küçükaşçı, İstanbul 2019, s. 50-67.
- “İslâm Fetih Geleneği İçinde İstanbul'un Fethi ve Ayasofya'nın Camiye Tahvili”, Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Sempozyumu (2-4 Ekim 2020) Bildirileri, Ankara 2021, s. 273-294.
- “[İslam'dan Önce] Mekke'deki Dinî Görevler”, Hz. Peygamber'in Vedâ Haccı Hutbeleri Sempozyumu (2-3 Kasım 2019), ed. M. Suat Mertoğlu, Ankara 2021, s. 93-116.
- “Halûk Hoca'nın Üsküdarı”, XI. Üsküdar Sempozyumu (15-17 Ekim 2021), ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2023, III, s. 312-337.
- “Tokat'ın Yetiştirdiği Kültür Adamı ve Müzeci: Mustafa Necati Elgin”, V. Tokat Sempozyumu (14-16 Ekim 2022) Bildiriler Kitabı, IV, İstanbul 2023, s. 184-189.
- “Osmanlı Tarihi Araştırmaları İçin Az Bilinen Bir Kaynak: Topkapı Sarayı Taş Kitabeler Koleksiyonu”, XIX. Türk Tarih Kongresi (3-7 Ekim 2022), Ankara 2024 (Yayın Aşamasında).

Ansiklopedi Maddeleri:

- “Haremeyn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XVI (İstanbul 1997), s. 153-157 (Şit Tufan Buzpınar ile birlikte).
- “Harre”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XVI (İstanbul 1997), s. 244-245.
- “Harre Savaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XVI (İstanbul 1997), s. 245-247.
- “Hicaz, I. Bölüm”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XVII (İstanbul 1998), s. 432-437.

- “Irak, II. Bölüm, Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Irak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX (İstanbul 1999), s. 85-87.
- “İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX (İstanbul 1999), s. 321-324 (Cengiz Tomar ile birlikte).
- “İmam, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII (İstanbul 2000), s. 178-181.
- “İskâfi, Ebû İshak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII (İstanbul 2000), s. 552.
- “Kâdir-billâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV (İstanbul 2001), s. 127-128.
- “Kâhir-billâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV (İstanbul 2001), s. 172-173.
- “Kâtip, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXV (İstanbul 2022), s. 49-52.
- “Kıyâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXV (İstanbul 2022), s. 507.
- “Kilâb b. Rebîa (Benî Kilâb b. Rebîa)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXV (İstanbul 2022), s. 567.
- “Kinde (Benî Kinde)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVI (İstanbul 2002), s. 37-38.
- “Kindî, Muhammed b. Yûsuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVI (İstanbul 2002), s. 40-41.
- “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII (İstanbul 2003), s. 323-326 (Ali Murat Yel ile birlikte).
- “Mâlik b. Avf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII (İstanbul 2003), s. 504-505.
- “Mâlûlbey‘a”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII (İstanbul 2003), s. 546-547.
- “Medine, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII (Ankara 2003), s. 305-311 (Nebi Bozkurt ile birlikte).
- “Medine, II. Bölüm, Osmanlı Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII (Ankara 2003), s. 311-318.

- “Mekke, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII (Ankara 2003), s. 555-563 (Nebi Bozkurt ile birlikte).
- “Mekke, II. Bölüm, Osmanlı Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII (Ankara 2003), s. 563-572.
- “Mekke, III. Bölüm, Mekke Emirliği”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII (Ankara 2003), s. 572-575.
- “Mescid-i Harâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX (Ankara 2004), s. 273-277 (Nebi Bozkurt ile birlikte).
- “Mescid-i Nebevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX (Ankara 2004), s. 281-290 (Nebi Bozkurt ile birlikte).
- “Mevsim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX (Ankara 2004), s. 489-490.
- “Mudar (Benî Mudar)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXX (Ankara 2020), s. 489-490.
- “Mut‘im b. Adî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI (Ankara 2020), s. 402.
- “Müezzin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI (Ankara 2020), s. 489-495.
- “Müşrif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXII (İstanbul 2006), s. 167-169.
- “Nizâr b. Mead (Benî Nizâr b. Mead)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIII (İstanbul 2007), s. 198-199.
- “Râbiğ Seriyyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV (İstanbul 2007), s. 382-383.
- “Reci‘ Vak‘ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV (İstanbul 2007), s. 510-511.
- “Rızık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV (İstanbul 2008), s. 74-75.
- “Rifâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV (İstanbul 2008), s. 97-98.
- “Rûme Kuyusu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV (İstanbul 2008), s. 231-232.

- “Safâ ve Merve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV (İstanbul 2008), s. 441-442.
- “Sakîf (Benî Sakîf)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 10-11.
- “Sakîfetü Benî Sâide”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 11-12.
- “Sa‘lebe (Benî Sa‘lebe)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 27-28.
- “Sâlim b. Avf (Benî Sâlim b. Avf)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 48.
- “Savâif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 185-186.
- “Sehm (Benî Sehm)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 323-324.
- “Selâmân (Benî Selâmân)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 344-345.
- “Semhûdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 489-491.
- “Senetü'l-hüzn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 519-520.
- “Seniyyetülvedâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI (İstanbul 2019), s. 526-527.
- “Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVII (İstanbul 2009), s. 40-43.
- “Sikâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVII (İstanbul 2009), s. 177-178.
- “Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 30-32.
- “Şâmî, Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 330-331.
- “Şehir, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 441-446.

- “Şehzade, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 478-480.
- “Şeyhülharem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIX (İstanbul 2010), s. 90-91.
- “Tâif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIX (İstanbul 2010), s. 443-447.
- “Târih, II. Bölüm, Irak-Arabistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XL (İstanbul 2011), s. 36-40.
- “Umretü’l-kazâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII (İstanbul 2012), s. 153-155.
- “Ümmü Sinân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII (İstanbul 2012), s. 330.
- “Vahşî b. Harb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII (İstanbul 2012), s. 450-451.
- “Ali Ulvi Kurucu”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012.
- “Hacı Veyis (Kurucu) Efendi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012.
- “Hacı Veyiszâde Ailesi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012.
- “Hacı Veyiszâde Hacı İbrahim (Kurucu) Efendi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012.
- “Hacı Veyiszâde Mustafa Sabri Efendi (Kurucu)”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012.
- “Osman Ferit Turan”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012.
- “Yaşmak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIII (İstanbul 2013), s. 347-349
- “Yenbu’”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIII (İstanbul 2013), s. 421-423.
- “Yûnînî, Kutbüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIII (İstanbul 2013), s. 596-597.
- “Yüzük, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV (İstanbul 2013), s. 55-57.
- “Zemzem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV (İstanbul 2013), s. 242-246.

- “Zübeyd (Benî Zübeyd)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV (İstanbul 2013), s. 516-517.
- “Zübeyr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV (İstanbul 2013), s. 521.
- “Zülhuleyfe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV (İstanbul 2013), s. 561-563.
- “Âkiş, Hasan b. Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 62-63.
- “Bâ Selâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 158-159.
- “Belviranlı, Ali Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 183.
- “Bilâdî, Âtik b. Gays”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 198-199.
- “Hadrâvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 509-510.
- “Hattâb, Mahmûd Şît”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 545-546.
- “İbnü'l-Hoca, Muhammed b. Muhammed Beşîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 613-614.
- “Kaftan, I. Bölüm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), s. 701-709.
- “Köy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-II (Ankara 2019), s. 85-87 (Osman Gümüşçü ile birlikte).

Ç e v i r i :

Zübeyr Zekkâr, “İbn İshak’ın Hayatı”, çev. Mustafa Sabri Küçükaşçı, *Öneri*, I/4 (1996), s. 181-187.

K i t a p T a n ı t ı m ı :

“Kur’an’ı Anlamaya Hermenötik Bir Çaba!”, *Matbûat*, XIX (1995), s. 19 (Dücan Cündioğlu’nun Kur’an’ı Anlamanın Anlamı (İstanbul 1995) ve Anlamın Buharlaşması ve Kur’an (İstanbul 1995) isimli kitaplarına dairdir).

Popüler Dergilerdeki Makaleler:

- “İlahi Yolculuk”, *Emaname*, III (2003), s. 6-12.
- “Tunus’un Tarihi ve Coğrafyası”, *Emaname*, IV (2003), s. 6-12.
- “Ramazan Günlerinde Mekke ve Medine”, *Popüler Tarih*, XXXIX (2003), s. 20-23.
- “Mescid-i Nebevî’nin Mimarisine Dair Notlar”, *Diyanet Aylık Dergi*, CCLXI (2012), s. 14-17.
- “Haremeyn’de Ramazan”, *Keşkül*, XXVII (2013), s. 46-53.
- “Hz. Peygamber’den Selçuklulara Emân Geleneği”, *Din ve Hayat: TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, XVIII (2013), s. 92-96.
- “Mukaddes Emanetler’in Anlamı ve İstanbul’u Şerefliendirmesine Dair”, *Keşkül*, XXXI (2014), s. 21-28.
- “Seyyid ve Şerif Kavramlarının Oluşum Sürecine Dair Notlar”, *Rihle*, XVII (2014), s. 31.
- “Bir Şehir Külliyyatı: Üsküdar Sempozyumları”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Bahtiyar Aslan, I (2015), s. 148-149.
- “Haluk Dursun İle İstanbul ve Üsküdar’ın Florası”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Saliha Özdemir, IV (2017), s. 23-32.
- “Tahsin Görgün İle Fetö, Modernlik ve Cemaatler”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Saliha Özdemir, IV (2017), s. 99-104.
- “Zemzem”, *Z Kültür-Sanat-Şehir Dergisi (Su ve Şifa Teması)*, ed. Murat Dinçer Çekin II (2017), s. 74-79.
- “Yavuz Sultan Selim ve Kutsal Emanetler”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Saliha Özdemir, V (2017), s. 33-42.
- “Hz. Peygamber ve Ramazan (Hz. Peygamber’in Orucu)”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Saliha Özdemir, VI (2018), s. 87-90.
- “Uluslararası 10. Üsküdar Sempozyumu”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Saadet Gül, VII (2018), s. 148-152.
- “Bi’set, Hicret ve Mi’râc Ekseninde Emânet, Medeniyet ve Hırka-i Şerîf”, *Keşkül*, XLVII (2018), s. 36-55 (Hilmi Şenalp ile birlikte).
- “Evvel Giden Ahbâba Selâm Olsun”, *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, ed. Serkan Osmanlıoğlu, VIII (2019), s. 80-87.

- “Hicaz’ı Hatırlamak”, Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi, ed. Serkan Osmanlıoğlu, IX (2019), s. 43-50.
- “İslam Tarihinde Salgınlar ve Karantina/Korunma Tedbirleri”, Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi, ed. Serkan Osmanlıoğlu, X (2020), s. 79-84.
- “Rasûlullah Diyârından Muhacir Oldu Cennâta”, Dârülmülk Konya-Tarih, Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi, I (2022), s. 128-137.
- “Mahmut Erol Kılıç İle İrfan Geleneđimiz ve Hz. Mevlânâ Etrafında ‘İkimizin Kalbi Birdir, Sen Benimsin Ben Seninim’”, Dârülmülk Konya-Tarih, Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi, II (2023), s. 42-61.